

dr. Liktör Zoltán Attila

VÁLASZTÁS VAGY ÖRÖKLÉS? A MAGYARORSZÁGI TRÓNBTÖLTÉS KÉRDÉSE, A 16-17. SZÁZADBAN

Absztrakt

A trónbetöltés kérdése a rendek és a Habsburg-ház számára is létfontosságú alkotmányos kérdés volt a 16-17. században. A Magyar Királyságban az ősi szokásjog adott eligazodást e tekintetben, amit 1547. évi országgyűlésen csupán megerősítettek. Igaz, hogy a Habsburg Frigyes és Miksa császárok számos öröklési szerződést kötöttek Hunyadi Mátyással és Jagelló II. Ulászló magyar királyokkal, ezek a szerződések magánjogi aktusok maradtak, mert azokat az országgyűlések nem cikkekeztek be, következésképpen a trónöröklés ősi rendjén sem változtattak, és maradt a választással vegyes öröklési rend. Következésképpen a Habsburg-ház ún. „spanyol ága” nem bírt öröklési jogigénnyel a Szent Koronát illetően, csupán I. Ferdinánd fiági utódai. Közülük választhatott a nemzet (országgyűlés) királyt. A császári és királyi Ház azonban nem így értelmezte, és a spanyol ág is igényt tartott rá. III. Fülöp spanyol királlyal egyezséget is kötött II. Ferdinánd, amely családi egyezséget majd 1687-ben sikerült csak elfogadtatni a magyar rendekkel, amivel primogenitórius szemléletű örökös királyságot alapítottak.

1. Bevezetés

Habsburg Frigyes és Miksa római császárok házasságpolitikájának köszönhetően a 15-16. században a Habsburg-ház sorra birtokba vette az európai országok (és azon keresztül a világ) egy tekintélyes részét.¹ A dinasztiaalapító kései utódait – két korszakban (1437-1457)² és (1526-1918) is – magáénak tudhatta a Magyar Királyság.³

1 Így került a kétfejű sas hatalma alá Németalföld (1477/1482), a Katolikus Királyságok valamint a hozzá tartozó itáliai államok (1516), a Cseh- és a Magyar Királyság (1526) valamint a Portugál Királyság (1580) is.

2 A korszakra vonatkozóan megjelent tanulmányosorozatot lásd: LIKTÖR Zoltán Attila: *Az első Habsburg-Magyarország (1437-1457) I. Célkeresztben Habsburg Albert dekrétuma (1439) és az annak vonzaskörében lévő gyakorlat.* Iustum Aequum Salutare XIII. (2017) 4:219–244., LIKTÖR Zoltán Attila: *Az első Habsburg-Magyarország (1437-1457) II. Politikai földrendés – közjogi stabilitás (1440-1452).* Iustum Aequum Salutare XIV. (2018) 1:239–262., LIKTÖR Zoltán Attila: *Az első Habsburg-Magyarország (1437-1457) III. Konszolidációs kísérlet – Habsburg (V.) László kormányzása (1453-1457).* Iustum Aequum Salutare XIV. (2018) 2:301–315.

3 GONDA Imre – NIEDERHAUSER Emil: *A Habsburgok.* Budapest, Gondolat, 1987., SÁRA János:

Ennek jogi okát (a politikai okokat e helyütt nincs lehetőség érinteni) mindennek előtt, a *választással vegyes trónöröklési rendszerben*⁴ kell keresnünk. Összefüggésbe hozható e szisztéma a vérszerződés (884) szellemiségével, amely ugyan egy politikai egyezés volt, de hatással volt a későbbi jogi gondolkodásra is. A vérszerződés rögzíti, hogy Álmost fejedelemmé választották „*ut isti principales persone, qui sua libera voluntate Almu sibi dominum elegerant*”⁵ és a tőle leszármazóknak öröklési jogot biztosítottak „*ut quamdiu uita duraret, tam ipsi quam etiam posteris suis semper ducem haberent de progenie Almi ducis*”, azzal, hogy közülük a nemzet választ fejedelmet. Ha a megválasztott fejedelemtől (királytól) leszármazók (fi)ága kihalna, akkor a szabad királyválasztás joga visszazáll(na) a nemzetre, akik a megválasztott új királytól leszármazók öröklési jogát tiszteletben kötelesek tartani azzal, hogy közülük újfent nekik van joguk választani. Ez a mechanizmus ismétlődött a vegyesházi dinasztiák esetében is, illetve ismétlődött volna a Habsburg-ház lipóti ága (†1740) esetében is, ha nem cikkelyezik be (1723) a nőági öröklés lehetőségét. Igaz, hogy az egyes – trónigénnyel bíró – ágak kihalása esetén az uralkodócsaládok rokon(s)ága több alkalommal is megpróbálkozott a magyar trón megszerzésével – az alberty ág kihalását (†1457) követően a lipóti ágból Habsburg Frigyes (1459) de Jagelló Kázmér (1471) és a „spanyol ágból” Habsburg (III.) Fülöp (1617) is – ezek azonban többnyire sikertelen kísérletek maradtak.⁶

A nőági örökösödés az egyes dinasztiák esetében (1547 előtt) önálló problémakört jelent. Nincs lehetőség az Árpád- és az Anjou-ház⁷ leányági örökösödési problémáját itt vizsgálat tárgyává tenni, csak a Habsburg-házzal szorosabb összefüggésben álló eseteket érintjük.

2. A joggyakorlat Luxemburgi Zsigmondtól Mohácsig

Luxemburgi Zsigmondot veje, Habsburg Albert követte a magyar trónon, azonban őt is – ahogy egykor császári apósát – *megválasztották és megkoronázták*.⁸ A trónbetöl-

A Habsburgok és Magyarország: 950-1918. Budapest, Atheanum, 2000.

4 CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog.* Budapest, Athenaeum, 1917. A magyar trónbetöltés rendje sem nem tisztán választási, sem nem tisztán öröklési, hanem a kettő sajátosan magyar keveréke volt.

5 ANONYMUS: *Gesta Hungarorum.* (szerk.): Ladislaus JUHÁSZ. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1932. 5.

6 Egy kivétel akad, Anjou Lajost lánya, Mária követte a trónon, akit a nápolyi rokon(s)ágból Anjou Károly ideiglenesen kiszorított ugyan a hatalomból (1385-1386) azonban őt is – mint politikai realitást – *megválasztották és meg is koronázták*, fiát László nápolyi királyt (1386-1414) – aki bár ellenkirályként lépett fel Zsigmonddal szemben – már nem.

7 Az Anjoukhoz kapcsolódóan lásd: DÜMMERTH Dezső: *Az Anjou-ház nyomában.* Budapest, Panoráma, 1982.

8 FEJÉR György: *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* X. 7. (1429-1437). Buda, 1843. [a továbbiakban: CDH X. 7.] 446. „*Illustris princeps, dominus Albertus, dux Austriae etc.*

tés körüli feszültség forrását jelentette ugyanakkor az ambíciózus feleség, Luxemburgi Erzsébet, akit a dekrétum az ország örökösének „*serenissima princepe, domina Elisabeth regina [...] est haeres hujus regni*”⁹ mond – nyilván Anjou Mária egykori példája okán –, amelynek lenyomata – főkegyúri jog gyakorlásának kérdése, javadalom- és birtokadományozás, stb. – már a koronázás körüli közjogi vitákban¹⁰ felszínre került. Albert halála után utószülött fia helyébe a rendek – szintén politikai realitások (Oszmán Birodalom elleni védekezés) miatt – megsértve a *megkoronázott*¹¹ Habsburg László jogát, a lengyel-litván Jagelló Ulászlót ültették, amit azonban annak bukása után (†1444?) maguk nyilvánítottak érvénytelennek.¹² Egyúttal érvénytelenítették Ulászló (akinek az 1453. évi dekrétum következetesen nem is adja meg a magyar királyi címet) és Luxemburgi Erzsébet által tett birtokadományokat,¹³ demonstrálva ezzel a Jagelló-király és az özvegy uralmának törvénytelenességét, amely állásponton a rendek a későbbiekben sem módosítottak.¹⁴

Albert fiága ugyan Lászlónak magvaszakadtával kihalt (†1457) a leányok¹⁵ azonban – bár sikertelenül de nyilvánvalóan ahogy egykor anyjuk, és Anjou Mária is – igényt formáltak a Szent Koronára. Hunyadi Mátyás *megválasztása* (1458) és *megkoronázása* (1464) nem sértette tehát sem a Jagelló sem a Habsburg-ház – nemlétező – jogát a magyar trónra, mivel azonban Mátyásnak nem volt törvényes házasságból való fiú utóda, halálakor a szabad királyválasztás joga ismét visszaszállt a nemzetre.¹⁶ Megválaszthatták volna ugyan az (ön)jelöltek közül Corvin Jánost a rendek, a politikai realitás azonban Jagelló Ulászló cseh király mellé sodorta őket, akinek fiága II. Lajosban (†1526) szintén kihalt.¹⁷ Jagelló Anna örökösödési jogának – Luxemburgi Erzsébet példájával ellentétben – nyomát sem látjuk a dekrétumokban.

electus est in regem Hungariae in opido Poseniensi per Episcopos et Barones, aliosque incolas regni Hungariae [...] et simili modo Contorborem Vestram in reginam et Dominam nostram”.

9 CJH. 1439. évi XII. tc.

10 FRAKNÓI Vilmos: *A magyar királyválasztások története*. Budapest, 1921. 53–59.

11 BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.

12 CJH. 1453. évi dekrétum befejezés. „*Datum Poseni, in festum beatae Dorotheae virginis, et martyris, anno Domini millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo tertio, regni autem nostri, anno tredecimo*”. HK. II. 14. cím 46§.

13 CJH. 1453. évi V. tc. „*Item dominus rex, omnes donationes quondam serenissimae dominae Elisabeth reginae, matris suae, et etiam quondam domini regis Poloniae, pro quorumcunque parte, quibuscunque, ac quavis ratione factas, revocabit, et cassabit, et committet omnino viribus carituras*”.

14 HK. II. 14. 34§.

15 FRAKNÓI i. m. (1921) 86.

16 CJH. 1490.

17 A Jagellók trónra kerülése kapcsán lásd: LIKTOR Zoltán Attila: *A farkashidai egyezség (1490) – Stratégiai mélység a közjog tükrében adalékok a Jagelló-Európa történetéhez*. Jog és állam 22. (2018) 196–217.

A királyválasztás szabadsága visszaszállt a nemzetre, amelyet újfent csak a politikai realitások – előbb Szapolyai (1526 nov.) majd ezt követően Habsburg Ferdinánd (1526. dec.) megválasztása – határoltak be.¹⁸ Szapolyai megválasztásának a rákosi végzés (1505) politikai alapja lehetett, de törvényi semmiképp, hiszen azt az uralkodó nem szentesítette.¹⁹ A Habsburgok magyar uralkodókkal – Mátyással (1463²⁰) II. Ulászlóval (1491²¹ 1506²² 1515²³) és II. Lajossal (1523²⁴) – korábban kötött magánjogi örökösödési szerződésai, minthogy azokat a magyar országgyűlések sohasem cikkelyezték be, így közjogi erővel nem bírván, nem keletkeztek örökösödési jogot a Habsburg-házra. Örökösödési joggal csak – ahogyan a megelőző évszázadok gyakorlata is mutatja – a szabadon *megválasztott* és *megkoronázott* (1527²⁵) Ferdinándtól leszármazó fiág bírt.

Mivel ezek a szerződések egyformán magánjogi státussal bírtak, a Ház egészének jogigénye is pusztán magánjogi igény maradt, ahogyan a királyválasztó országgyűlésen (1490) a magyarok közül egyesek indulatoktól sem mentesen adták a trónigényét hangoztató Frigyes császár követéinek értésére, hogy „*a királyválasztás az élők, s nem a boltak dolga, követelésüket [a Habsburgok] hajtsák be azon, aki valaha elkötelezte magát*”,²⁶ míg mások mérsékeltebben, de nagyon határozottan utasították vissza a követelést, „*hogy pedig a követek aszt mondanák, hogy Mátyás király odakötötte volna az magyar királyságot, mikoron a császár visszaadta az magyar koronát neki, arra az urak aszt felelék, hogy Mátyás király nem adhatót ígerte és kötötte volna, mert az szabad választásan állana ez e dolog*”.²⁷ A császár ugyanis a Hunyadi Mátyással megkötött bécsújhelyi egyezsége, „*ha a magyar királyi trón üresedésekor nem lennének a fent mondott Mátyás király urunk ágyékából származó törvényes fiúk vagy unokák, ősászári felsége, vagy fia, akit erre kijelölt, és őfelsége elhunytá után az akit fiaként bátrahagy, vagy ha több ilyen is lenne, az egyik azok közül, akit ez az ország meg fog*

18 A kettős királyválasztásra és Szapolyai János Zsigmond örökösödési kérdésére nincs lehetőség kitérni, de lásd: FRAKNÓI i. m. (1921) 181–186.

19 KUBINYI András: *Az 1505-ös rákosi országgyűlés és a szűttya ideológia*. Századok 140. (2006) 2:361–374.

20 BARISKA István: *II. Pius és az 1463. évi békeszerződés*. Vasi Szemle 62. (2008) 4:423–438.

21 NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Első közlemény.) Századok 144. (2010) 2:335–372., NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Második közlemény.) Századok 145. (2011) 2:293–347.

22 KÖBLÖS József – SÜTTŐ Szilárd – SZENDE Katalin: *Magyar Békeszerződések 1000-1526*. Pápa, 2000.

23 HERMANN Zsuzsanna: *Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961.

24 ZOMBORI István: *Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet 1523-ban Krzysztof Szydlowiecki naplója alapján*. Doktori Értekezés, 2006.

25 FRAKNÓI i. m. (1921) 167–181.

26 HELTAI Gáspár: *Krónika az magyarok dolgairól*. Budapest, Magyar Helikon, 1981. 439.

27 HELTAI i. m. 439.

választani, álljon királyként a magyar királyság élére az ország teljes támogatásával”²⁸ hivatkozva Mátyás halála után már két nappal (április nyolcadikán kelt levelében) követelte a maga, illetve örökösei számára a magyar trónt. Érdekesség, hogy még maga az egyezség is kimondja a dinasztia belüli választás jogát és nem az elsőszülöttségi rendet részesítette volna előnyben. Csakhogy ezt a rendelkezést soha nem cikkelyezte be a magyar országgyűlés – bár ezt a kötelezettséget az egyezség kifejezetten előírta²⁹ –, következésképpen közjogilag érvénytelen volt, és így nem is volt kötelező azt betartani a trónüresedés bekövetkeztekor. Ugyanez jutott „osztályrészü” a pozsonyi békében – és a további egyezségekben – kikötött rendelkezésnek is, amely szerint „Ulászló király úr és az egész ország az utódlással kapcsolatos régi szerződéseket legyenek kötelesek helyben hagyni, megerősíteni és felújítani. Úgy tudniillik, hogy ha Ulászló király úrnak nem adatik meg, hogy fiú örököse szülessen, vagy ha a megszületett utód nem marad életben, egyetlen egyenes ágon leszármazó fiú örökösét sem hagyván maga után, országa minden más királysággal, országgrésszel és tartományal együtt, melyek a magyar királyság koronájához tartoznak, öfelségére, a római királyra, vagy az ő ágycékából egyenes ágon leszármazó örököseire szálljon magától értetődően”.³⁰

3. Választás és öröklés között...

Ha ezek a szerződések kötelező közjogi erővel bírtak volna, akkor a Habsburgok „spanyol ága” is örökösödési joggal bírt volna, hiszen az – ahogyan az „osztrák ág” – is a magyar királyokkal egyezkedő Habsburg Frigyes és Miksa³¹ (1486-1519) császárok egyenesági leszármazottai voltak. Ezt bizonyítja az 1547. évi V. tc. is, amely – egyébként nem királyi előterjesztésre került be a dekrétumba³² – lényegében az addig fennálló szokásjogot rögzíti,³³ azaz csak „osztrák”³⁴ Ferdinánd ágának de nem a „spanyol” Károly³⁵ (fi)ágának biztosít öröklési jogot. Nem alapít azonban örökös királyságot, sem elsőszülöttségi rendet, hanem a szokásjognak megfelelően fenntartja a választási jogot a leszármazók között. Ezt tükrözi az 1687-88. évi országgyűlés, ahol a rendek a „spanyol ág” örökösödési jogát becikkelyezték arra az esetre, ha az

28 KÖBLÖS – SÜTTŐ – SZENDE 2000. 1463. évi bécsújhelyi béke 8. cikkely.

29 Uo. 11. cikkely.

30 KÖBLÖS – SÜTTŐ – SZENDE 2000. 1491. évi pozsonyi béke 9. cikkely.

31 Christopher HARE: *Maximilian the dreamer (1459-1519)*. New York, 1913.

32 FRAKNÓI Vilmos: *Országgyűlési Emlékek – Monumenta Hungariae Historia III. (1546-1556)*. 1876. 120–124. Nem találunk a trónörökléssel kapcsolatos királyi előterjesztést Ferdinánd részéről biztosainak adott utasításában.

33 *CJH*. 1547. évi V. tc. 5§ „*Nam cum sese ordines, et status regni, non solum majestati suae, sed etiam suorum baeredum imperio, et potestati, in omne tempus subdiderint*”.

34 Peer SCHMIDT: „*Infans sum Hispaniarum*”: la difícil germanización de Fernando I. In: Alfredo ALVAR: *Socialización, vida privada y actividad pública de un Emperador del Renacimiento. Fernando I 1503-1564*. Madrid, 2004.

35 Manuel FERNÁNDEZ ÁLVAREZ: *Carlos V, el Cesar y el Hombre*. Salamanca, 1999.

„osztrák ág” magva szakadna. Hozzáteve azt, hogy ha a „spanyol ág” is kihal, akkor visszaszáll a szabad királyválasztási jog a nemzetre mint azt megelőzően is minden esetben évszázadokon keresztül.³⁶

Ha az 1547. évi V. tc. illetve az örökösödési – közöttük a „két ág” által (1617) kötött³⁷ – szerződések örökös királyságot alapítottak volna akkor a „spanyol ág” eleve örökösödési joggal bírt volna a magyar trón tekintetében és nem kellett volna beemelni a Corpus Jurisba annak öröklési jogát. A családon belül be sem várva a „Miksa-ág” magvaszakadását (†1621) követelte magának (1617) a magyar és a cseh koronákat a „spanyol ág” feje arra hivatkozva, hogy az „osztrák-ágból” való Mátyás császárhoz (1612-1619) rokonsági fokban közelebb áll (unokaöccsként), mint a „stájer ág” élén álló Ferdinánd főherceg (unokatestvérként). Valószínűleg a jogi és politikai realitást is nélkülöző igény csupán az „osztrák ág” „leszápolását” – a németalfölddel való összeköttetést jelentő spanyol út biztosítását³⁸ – szolgálta, amit Madrid el is ért. E mellett az „osztrák ág” kihalása esetére annak birtokaiban örökösödési jogot biztosított magának. Lényegében a magyar rendek ezt a hetven évvel korábbi családi egyezséget cikkeltyezték be 1687-ben a „spanyol ág” örökösödési jogát illetően. A magyar (jog)történet nem tulajdonított ennek különösebb jelentőséget, viszont ez az „ügy” önmagában rávilágít a magyar rendek és a dinasztia eltérő álláspontjára a trónbetöltés tekintetében.³⁹ Az 1687-88. évi országgyűlésen⁴⁰ becikkelyezett elsőszülöttségi rendet, az örökös királyságot törvénybe iktató rendelkezést azzal magyarázza a – nyilvánvalóan az abszolutista terror alatt ülésező⁴¹ – jogalkotó, hogy már az 1547. évi V. tc. is ezt mondta ki, csupán azt erősíti meg.⁴² Ennek a félremagyarázásnak okait elsősorban az örökös

36 CJH. 1687. évi III. tc. „*Quodsi vero, (quod divina bonitas in omnia secula clementer avertere dignetur) ejusdem suae caesareae, et regiae majestatis, semen masculinum deficere contingeret; extunc istiusmodi devolvendi, et suscipiendi regiminis secessio (erga aequae praeviam, praedecaratoque modo praemittendam regiam affidationem, ac acceptandos praementionatos diplomaticos articulos, et praestandum desuper juramentum) redundet, et transeat in serenissimi quoque Hispaniarum regis, domini Caroli secundi, pariformiter masculinum semen, adeoque duntaxat eo in casu (quem divina clementia benignissime arceat) gou tam altenominatae suae sacrae caesareae, et regiae majestatis; quam praefati serenissimi Hispaniarum regis masculinum semen deficeret; avita, et vetus approbata, consuetudo, praerogativaque praefatorum statuum et ordinum, in electione, et coronatione regum suum locum habeat?*”

37 GONDA – NIEDERHAUSER i. m. (1987) 77.

38 Christoph KAMPMANN: *Europa und das Reich Dreißigjährigen Krieg. Geschichte eines europäischen Konflikts*. 2008. 38–41.

39 Egy további tanulmányban kívánok majd foglalkozni a kérdés jogi hátterével.

40 FRAKNÓI Vilmos: *A Habsburg-bázi trónöröklési jogának megállapítása az 1687/8-ik évi országgyűlésen*. Budapest, Athenaeum, 1922.

41 KÓNYA Péter: *Az eperjesi vésetörvénysszék, 1687*. Eperjes–Budapest, 1994.

42 CJH. 1687. évi II. tc. „*quod amodo imposteriorum, neminem alium, quam altetitularae suae caesariae, et regiae majestatis, propriis ex lumbis suis descendentiám masculorum haeredum primogenitum, in perpetuum (id ipsum etiam statutibus, articulo 5. anni 1547. aliisque superinde extansibus) pro legitimo suo rege et domino sint habituri?*”

királyság rendekkel való elfogadtatásában kell keresnünk. Ha megfelelne a valóságnak a cikkely e fordulata, akkor 1547-től fogva, mint örökös királyságban a trónváltózsok, amelyek eltértek az elsőszülöttségi rendtől, az országgyűlésnek be kellett volna cikkelyezni. Ugyanúgy mint jóval később a már valóban örökös királyságban V. Ferdinánd (1835-1848) és fivére Ferenc Károly főherceg 1848. decemberi lemondását,⁴³ azonban erre II. Ferdinánd (1618-1637) 1618. májusi *megválasztás*akor nem került sor. Az elsőszülöttségi rendben (ha ilyen lett volna) ugyanis Ferdinánd főherceget megelőzték (volna) nagybátyjai, a még mindig élő Miksa (†1618 nov.) és Albert főhercegek (†1621) ők azonban (a magyar jog szerint joghatályosan) nem mondtak le – minthogy nem is kellett lemondaniuk az egyébként sem létező – elsőszülöttségi jogukról, lévén a nemzetnek dinasztiaán belüli szabad királyválasztási joga.⁴⁴

Az elsőszülöttségi joggal kreált örökös királyság (1687-1918) időszakában kiemelt jelentőséggel bírt a hitlevél becikkelyezésének és a koronázás rendjének megtartása⁴⁵ és az örökléshez kapcsolása,⁴⁶ amely – a Habsburgok minden törekvése ellenére⁴⁷ – nemhogy jelentőségében csökkent volna, hanem felértékelődött, hiszen ez alkotmánybiztosíték maradt, amelyet I. József koronázását⁴⁸ követően is megtartottak. Mivel a magyar király nem az örökösödés, hanem a koronázás közjogi aktusa által lesz magyar király⁴⁹ az elsőszülöttségi örökösödési jog behozatala ellenére sem tekintették magyar királynak azt, akit nem koronáztak meg, ahogyan II. József római császár (1765-1790) és nem magyar király vagy később Ferenc József (1848/1867) példája kitűnően bizonyítja, mindkettő esetében, hiszen törvénytelen regnálásukat a hazai rendi szokások, a korabeli értelemben vett alkotmányosság helyreállítása követte!

43 CJH. 1867. évi III. tc.

44 CJH. 1618. évi Előbeszéd „*Undemque universi status et ordines [...] ad nostram benignan requisitionem, et paternam recommendationem serenissimum principem ac dominum Ferdinandum [...] post plures eorum tractatus, juxta antiquam consuetudinem, et libertatem eorundem, semper observatam, paribus votis, unanimique consensu, in dominum et regem ipsorum, rite elegerunt, proclamarunt [...] feliciter etiam coronaverunt*”.

45 FÜGEDI Erik: A magyar király koronázásának rendje a középkorban. In: SZÉKELY György (szerk.): *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984. 255–274.

46 CJH. 1687. évi II. tc. „*et erga semper, totiesque, quoties ejusmodi inauguratio instauranda erit, praemit-tendam, praainsinuatorum articulorum diplomaticorum acceptationem, seu regiam assecurationem, deponendumque superinde juramentum, in ea, qua a majoribus suis praestitum esset, forma; intra hoc regnum Hungariae rite coronatur*”.

47 PÁLFFY Géza: Küzdelem a király- és királyné-koronázás jogáért a kora újkori Magyarországon. In: BATHORY Orsolya – KÓNIA Franciska (szerk.): *Egyház és reprezentáció a régi Magyarországon*. Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2016. 299–314.

48 GYULAI Éva: *Gyermekekirály a Magyar Királyság trónján – I. József koronázásának (Pozsony, 1687. dec. 9.) ikonográfiai reprezentációja*. Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon 2. (2015) 2:18–46.

49 TIMON Ákos: *A szent korona és a koronázás közjogi jelentősége*. Budapest, 1907.